

ช้าง : สัญลักษณ์ของประเทศไทย

ช้าง : สัญลักษณ์ของประเทศไทย (Elephant : the Symbol of Thailand)

ช้างเป็นสมบัติควบคู่กับมาตุภูมิไทยมาช้านานด้วยความสำคัญต่อชีวิตของคนไทยในหลายด้านเช่นใช้ทำงานหนักต่างๆ ใช้เป็นพาหนะสำหรับเดินทางไกลและเดินทางในที่ทุรกันดาร ในปัจจุบันใช้ในงานท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สมัยโบราณใช้ในการศึกสงคราม เช่น การกระทำยุทธหัตถี เป็นต้น ช้างจึงกลายเป็นเครื่องหมายและสัญลักษณ์ต่างๆ ของประเทศไทย ศาสตราจารย์สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์ เขียนไว้ในหนังสือ **ช้างไทย** ตอนหนึ่งว่าในโอกาสกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี และ 150 ปีของความสัมพันธ์ไทย-อเมริกา ใน พ.ศ. 2525 มีผู้

เรียบเรียงหนังสือสองภาษาคือ ภาษาอังกฤษ - ไทย ชื่อว่า "The Eagle and the Elephant : 150 Years of Thai - American Relations ฟืนความหลัง ไทย - อเมริกัน 150 ปี" สำนักพิมพ์ยูไนเต็ด โปรดักชั่น จำกัด พิมพ์ พ.ศ. 2525 และ พ.ศ. 2526 ภาพปกอันสวยงามสะดุดตาของหนังสือนี้เป็นภาพพระแสงดาบฝักและด้ามทองคำสลักรูปช้างและนกอินทรีที่ประธานาธิบดีแอนดรู แจ็คสัน (President Andrew Jackson) มอบให้นายเอดมัน โรเบิร์ต (Mr. Edmon Robert) ทูตอเมริกันคนแรกประจำประเทศไทย นำมาถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในพ.ศ. 2375 นั้น คำว่า Eagle คือนกอินทรีเป็นสัญลักษณ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา และ Elephant คือช้างเป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทย

ช้างไทยสมบัติคู่มาตุภูมิ

ช้างไทยอยู่ในตระกูล *Elephas Maximus*

ช้าง

ช้างเป็นสัตว์เลี้ยงลูกที่ใหญ่ที่สุด สูงประมาณ 3 - 4 เมตร มีน้ำหนักประมาณ 5 - 7 ตัน ตัวเป็นสีเทา มีจมูก (งวง) ยาว ช้างเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (Mammalia) อยู่ในวงศ์ Elephantidae โดยมากช้างจะตกลูกคราวละ 1 ตัว ตั้งท้องราว 21 - 22 เดือน ประมาณ 3 หรือ 4 ปี จึงตั้งท้องครั้งหนึ่ง ช้างเป็นสัตว์ป่าที่อยู่รวมกันเป็นฝูงราว 20 - 30 ตัว (เชือก) หรือมากกว่านั้น ฝูงช้างเรียกว่า “โขลง” ช้างแต่ละโขลงจะมีตัวที่มีอายุมากเชือกหนึ่งเป็นผู้นำ เรียกว่า “จ่าโขลง”

ช้างมี 2 ตระกูล คือ

1. ตระกูลช้างแอฟริกา (African Elephant)

ชื่อทางวิทยาศาสตร์คือ *Loxodonta Africana* ช้างตระกูลนี้มีต้นกำเนิดอยู่ที่ทวีปแอฟริกา ตัวใหญ่และสูงกว่าช้างเอเชียเล็กน้อย หัวมีโหนกเดียวและมีขนาดเล็กกว่าหัวของช้างเอเชีย แต่มีใบหูใหญ่กว่า ปลายวงมี 2 จะงอย ทำหน้ามีเล็บข้างละ 4 เล็บ ทำหลังมีข้างละ 3 เล็บ มีความฉลาดน้อยกว่าช้างเอเชียและดูร้าย ทั้งตัวผู้และตัวเมียมีงาเหมือนกัน

ในตระกูลช้างแอฟริกา, มีช้างแคระ (pygmy elephant) ตัวสูงไม่เกิน 2 เมตร, มีอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำคองโก ปัจจุบันเหลือน้อยเพราะชาวแอฟริกันนิยมล่า นำเนื้อไปเป็นอาหาร, จึงอยู่ในสภาพใกล้สูญพันธุ์เต็มที

2. ตระกูลช้างเอเชีย (Asiatic Elephant)

มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Elephas Maximus* ช้างตระกูลนี้ได้แก่ช้างที่มีถิ่นที่อยู่อาศัยตามป่าในประเทศไทย อินเดีย เมียนมา กัมพูชา ศรีลังกา มาเลเซีย ลาว เป็นต้น หัวของช้างเอเชียมี 2 ลอน (มองจากด้านหน้า) หัวโตกว่าช้างแอฟริกาจึงมีสมองมากเฉลียวฉลาดกว่า, สามารถนำไปฝึกให้ทำงานและแสดงท่าทางต่าง ๆ ได้ ใบหูเล็กกว่าช้างแอฟริกา ปลายวงมีจะงอยเดียว หลังโค้งเห็นชัด ทำหน้ามีเล็บข้างละ 5 เล็บ, ส่วนเท้าหลังมีข้างละ 4 เล็บ ช้างเอเชียที่มีกำเนิดอยู่ในประเทศไทยเรียกว่า “ช้างไทย” ช้างไทยตัวผู้เรียกว่า ช้างพลาย มีงา (บางตัวมีงายาวสวยงามมาก) ส่วนตัวเมียเรียกว่า ช้างพังไม่มีงา (ถ้ามีก็เป็นงาสั้น ๆ เรียกว่า ขนาย) ช้างพลายบางตัวที่ไม่มีงาเรียกว่า ช้างสือด ในประเทศไทยเคยพบช้างแคระมีถิ่นอาศัยแถบป่าชายเลนริมทะเลสาบสงขลา, ปัจจุบันสูญพันธุ์ไปแล้ว

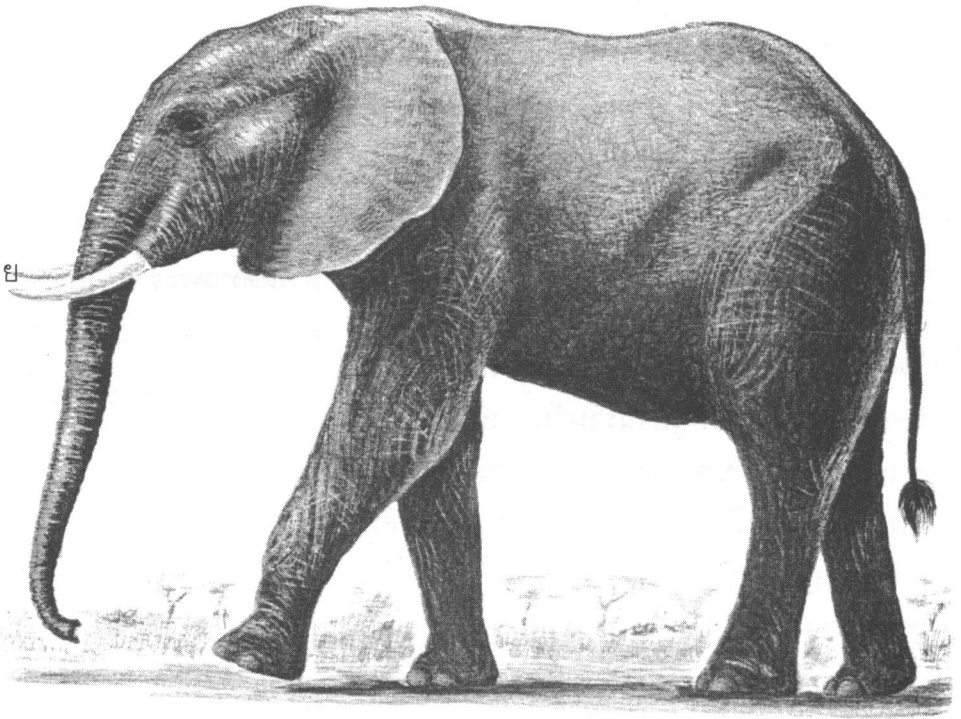
ช้างไทยเป็นสัตว์ที่ฝึกง่ายและไม่ดุร้าย (ยกเว้นเวลาตกมัน) ปัจจุบันมีทั้งช้างป่า และช้างบ้าน (ช้างเลี้ยง)

ช้างแอฟริกา

ปลายงวงมี 2 จะงอย

เท้าหน้ามี 4 เล็บ

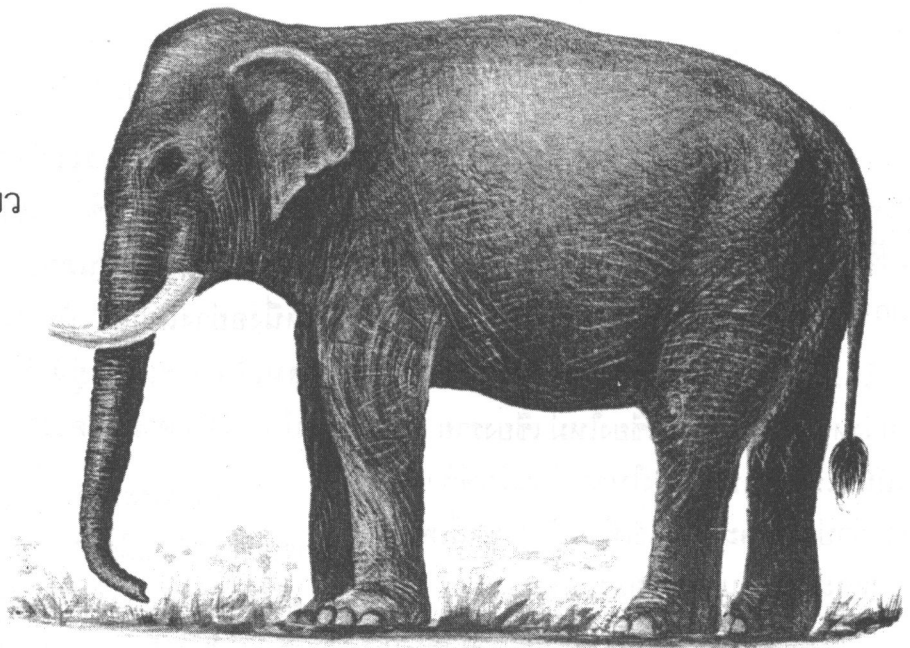

ช้างเอเชีย

ปลายงวงมีจะงอยเดียว

เท้าหน้ามี 5 เล็บ

ความเกี่ยวพันระหว่างช้างกับคนไทย

ช้างกับคนไทยและประเทศไทยมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมากมายหลายหลากประการในอดีตในป่าของไทยทุกภาคมีช้างอาศัยอยู่จำนวนมาก คนไทยนิยมไปจับช้างป่าเหล่านั้นไปขายและนำไปฝึกหัดใช้งานต่างๆ สารพัด ปัจจุบันช้างป่าน้อยลงจึงเลิกอาชีพจับช้างป่าและช้างกลายเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่ 1 ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าตั้งแต่ พ.ศ. 2518 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเกิดหมู่บ้านช้างขึ้นในตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ หมู่บ้านช้างประกอบขึ้นจากหลายหมู่บ้านรวมกัน, หมู่บ้านช้างที่สำคัญคือ หมู่บ้านตะกกลาง ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ใช้เป็นที่รวมของช้าง ฝึกช้าง และเลี้ยงช้าง อาชีพเดิมของผู้คนในหมู่บ้านนี้คือ การจับช้างขาย ปัจจุบันประชาชนมีอาชีพหลักคือ ทำนา, ปลูกหม่อน และเลี้ยงไหม อาชีพรองคือ เลี้ยงช้างเพื่อนำไปแสดงในงานแสดงของช้าง จังหวัดสุรินทร์ งานแสดงของช้างจังหวัดสุรินทร์ เป็นงานประจำปีซึ่งเริ่มมีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2504 จัดขึ้นในราวเดือนพฤศจิกายน, นับเป็นงานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเข้าไปให้ความช่วยเหลือสนับสนุนนำเอาวัฒนธรรมด้านอื่นๆ เสริมเข้าไปด้วยเช่น การแข่งบั้งไฟ เป็นต้น เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อีกประการหนึ่ง

ในภาคเหนือก็มีปางช้างเกิดขึ้นหลายแห่งในหลายจังหวัดเช่น ลำปาง เชียงใหม่ เชียงราย เป็นต้น ปัจจุบันมีโรงพยาบาลช้างในศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยที่จังหวัดลำปาง และมีมูลนิธิเพื่อนช้าง ทั้งนี้เพราะทั้งช้างป่าและช้างบ้านลดน้อยลงไปเรื่อยๆ

ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยนั้น ในสมัยโบราณไทยได้ใช้ช้างในการศึกสงครามเป็นอย่างมาก ที่สำคัญเช่น การกระทำยุทธ

หัตถ์ระหว่าง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาแห่งพม่า และตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ช้างเผือก เป็นช้างที่ถือว่า เป็นช้างสำคัญ ถ้าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดมีช้างเผือกมาสู่พระบารมีจำนวนมากก็ถือว่าเป็นมงคล, บ้านเมืองอยู่เย็นสงบสุข ประเทศไทยจึงมีประเพณีบางประการเกี่ยวกับช้างเผือก

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ตราพระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พุทธศักราช 2464 โดยกำหนดให้ช้างป่าเป็นของหลวงสำหรับแผ่นดิน ผู้ใดจะจับไปใช้สอยต้องขออนุญาตจากรัฐบาล ในพระราชบัญญัติดังกล่าวได้กำหนดช้างที่มีลักษณะพิเศษไว้ 3 ชนิดตามมาตรา 4 ว่า “ช้างสำคัญ มีคชลักษณะ 7 ประการคือ ตาขาว, เพดานขาว, เล็บขาว, ขนขาว, ฟันหนังขาว หรือสีคล้ายหม้อใหม่, ขนหางขาว, อัณฑโกศขาว หรือคล้ายสีหม้อใหม่ (หม้อดิน-ผู้เขียน) ช้างสี่ประหลาด คือ ช้างที่มีมงคลลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งใน 7 อย่างที่กำหนดไว้ในคชลักษณะของช้างสำคัญ ส่วนช้างเนียม มีลักษณะ 3 ประการคือ ฟันหนังดำ, งามีลักษณะดังรูปปลีกล้วย, เล็บดำ”

มาตรา 32 ระบุว่า “ผู้ใดมีช้างสำคัญ หรือช้างสี่ประหลาด หรือช้างเนียม โดยเหตุที่ตนจับได้ หรือโดยแม่ช้างของตนตกออกมา หรือโดยเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ต้องนำขึ้นทูลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และจะได้พระราชทานบำเหน็จให้ตามสมควร”

ตามพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่มีช้างชนิดใดเรียกว่า “ช้างเผือก” เลย แต่คนไทยทั่วไปคุ้นเคยกับคำว่า ช้างเผือก มาก่อนที่จะมีพระราชบัญญัตินี้ และเชื่อว่าช้างเผือกเป็นช้างที่เกิดขึ้นเพราะพระบารมีของพระมหากษัตริย์ จึงเรียกชื่อช้างสำคัญทั้ง 3 ลักษณะนั้นว่า ช้างเผือก เสมอมา

พระราชพิธีเกี่ยวกับช้างเผือก

พระราชพิธีนี้คงมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา เรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะทุกสมัยมีช้างเผือกเกิดขึ้นเสมอ เมื่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองทราบว่ามีช้างเผือกเกิดขึ้น ณ ที่ใดก็จะรายงานกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ พระองค์ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้เชี่ยวชาญการดูชวลักษณ์ไปตรวจดูให้ชัดเจนว่าถูกต้องตามลักษณะอันเป็นมงคล แล้วจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีสมโภชขึ้น ณ เมืองที่จับช้างได้หรือนำมาจัดพิธีสมโภชในกรุงเทพมหานครก็ได้ เรียกพิธีนี้ว่า พระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ พระราชพิธีนี้แบ่งเป็น 2 ภาคคือ

ภาค 1 พิธีสมโภชขึ้นระวางนามช้าง

ภาค 2 พิธีสมโภชขึ้นโรงใน

พระราชพิธีทั้ง 2 ภาคนั้น อาจจัดขึ้นในวันเดียวหรือภาคละวันก็ได้

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้มีการจัดพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญมาแล้วหลายครั้ง มีช้างเผือกแล้ว 10 เชือก คือ

1. พระเศวตอดุลยเดชพาหน
2. พระเศวตรัตนกรี
3. พระเศวตสุรคชาธาร
4. พระศรีเศวตศุภลักษณ์

5. พระเศวตศุทรวิลาศ
6. พระวิมลรัตนกิริณี
7. พระศรีนราวีสุราชกิริณี
8. พระเศวตภาสุรคเชนทร์
9. พระเทพวัชรกิริณี
10. พระบรมนขทัต

ในพระราชพิธีขึ้นระวางช้างสำคัญนั้น มีรายละเอียดปลีกย่อยมากมาย เป็นพิธีตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ มีสิ่งของเครื่องใช้ประกอบพิธีจำนวนมาก และในสิ่งเหล่านั้นจะต้องมีคำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างให้พระครูพราหมณ์ในการพระราชพิธีอ่านทำนองเสนาะกล่อมช้างด้วย

คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างเป็นวรรณคดีประเภทที่มีแบบแผนในการแต่งแตกต่างไปจากวรรณคดีบริสุทธิ์ มีหลายฉบับหลายสำนวนซึ่งมีมาตั้งแต่โบราณกาล สำนวนที่ปรากฏในระยะหลังเป็นสำนวนพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงนิพนธ์เพื่อพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างเผือกเชือกที่ 7 พระศรีนราวีสุราชกิริณี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2520 ณ จังหวัดนราธิวาส และครั้งหลังสุดจัดขึ้นที่จังหวัดเพชรบุรี เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 เป็นการสมโภชช้างเผือก 3 เชือกพร้อมกัน คือ เชือกที่ 8, 9, 10 พระเศวตภาสุรคเชนทร์, พระเทพวัชรกิริณี, พระบรมนขทัต

ตัวอย่างพระราชนิพนธ์คำฉันท์ดุขฎฐิ่งเวยก้อมข้าง (ตอนหนึ่ง) มีดังต่อไปนี้

ลา ๑ บทสดุดี

กาพย์ฉบับ ๑๖

“	.....
ด้วยเป็นตามพหุสดินทร์	อัญสุคชเชียวชิน
แห่งพิษณุพงศ์พรรณ	
ยังมีพลายประเสริฐเลิศวรรณ	เล็บห้าครบครัน
คือพลาย “ดาวรุ่ง” ผดุงคุณ	
อัญสุคชวิษณุพงศ์สุน	-ทวล้านำบุญ
ชื่อ “ครบกระจอก” ออกนาม	
ล้วนยอดมาตงค์ต้องตาม	ตำราสยาม
ตำรับบูรณแต่เพรง	
ว่าจักนำโชคชัยเซวง	อริล้วนยำเยง
เป็นศรีสวัสดิ์เอื้อเกื้อกุล	
บังเกิดพืชผลมากมูน	ผลหารบริบูรณ์
บำเรอปวงราชฎฐิ่งนิกร	
ล้วนเกิดเพชรบุรีนคร	เทพไทให้พร
ซ้องเสียงเสนาะกังวาล	
เจกนี้มีไม่ในกาล	ก่อนครั้งบูรณ
ข้างสามพิเศษพิสัย	
ฝ่ายข้างกระทรวงมหาดไทย	ได้รับข่าวชัย
ก็แจ้งสำนักพระราชวัง	
ให้กำหนดพิธีตั้ง	มีมาแต่หลัง
ขึ้นระวางสมโภชจอมกรี	
วิสาขมาสจตุตถี	บักซ์แรมลูปี
มะเมียสัมฤทธิศกเนา	
พ่อเอยแม่เอยจงเข้า	เป็นศรีแดนเรา
สถิตในนิเวศน์โรรมย์	
เชิญสดับศัพท์ฉันท์นิยม	ดุขฎฐิ่งเชิญชม
สังเวบบำบวงเทวัญ	

ลา ๒ ลาไพร

วสันตดิถีกัณฑ์ ๑๔

อ้าจอมคชากรุจิโรจน์

ล้วนงามประดุกมณีวรร

เลอเลิศดุดลอมรฤทธิ

คือสารพิเศษบรรองค์

อย่าหวังครหนคณะสหาย

อย่ามุ่งคะนึ่งศิขรมณ

สามพ่อและแม่คชเศวต

ยังมีนิกรชนเอา

หวังรักถนอมวชรคช

แต่ด้วยระบอบนิยมบู-

ว่าหากพิบูลย์บวรลัก

ปรากฏอุบัติสุรประดาด

จูงนำถวายอธิปรา

จักเป็นพระพาทนอุดม

ควรมิ่งคชาวิสิฐขวัญ

ลาผู้พิทักษ์อนุกุล

ลาเทพสถิตถนวันัส

ผู้ยังยะยคพิลึกไกร

ข้าน้อยจะคลลละตรวน

ขอเดชะให้คุณทวี

จักมุ่งประกอบสรวกิจ

เป็นคู่พระบารมีธดล

ชุตีโชติเพริศพรรณ

-ณะวิสุทธียังยง

ก็เพราะพิษณุพงศ์

วรเทพสฤณีดล

ฤสบายกะผองตน

-ชลถิ่นสรนุกเนา

มละเทศก็แต่เยาว์

มนเมื่อและเลี้ยงดู

มิละลดจะเชิดชู

รพท่านแต่เพรงกาล

-ชนคักดีคชาธาร

นรผู้ประสพสม

-ชพระบาทบรม

กิติก่อประกอบคุณ

สละวันวิเศษสุนทร

กตเวทิน้อมใจ

ทูลชฎุชระงมไพร

อภิบาลพนาลี

และสถลคีรี

นโรโทษะทำงาน

จิตคิดกุศลผล

สิริไสตถ์ไมทไทย

ลา ๓ ชมเมือง

อินทรวีเชียรฉันท์ ๑๑

เมืองเพชรบุรีงาม	กิตินามกระฉ่อนไกล
ทิวทัศน์อำไพ	ดูจกแล้งนิมิตหมาย
ชนชาวยุทธกิจ	- ผลิตก็มากหมาย
ต้นตาลโตนคราย	สหกรณ์ก็ควรชม
เมืองเพชรบุรีรัต	- นประวัติดีสม
เป็นเอกบุรีรม	- ยบุราณนานมา
วัดวังพระศรีน	สิริศิลปอาภา
ช่างเอกประกอบกา	- รยดูจ ฦ ปางหลัง
วัดเขabanไดอิฐ	ก็สถิตพลายพัง
สอนธรรมะจีรัง	บมิเสื่อมคุณาไซ
เมืองเพชรบุรีรม	- ยกีสมพระกรุงไกร
ถึงวันพิธิชัย	มราคาละนาคร
ทุกหมู่ประชาชน	จรวลคชาธร
ยาตรโดยทวารจร	พฤตมิครูประกอบการ
จัดเป็นกระบวนแห่	ดุริย์แดกรักังวาน
ถึงคราพระภูบาล	ธเสด็จ ฦ พลับพลา
ยามได้อุดมฤกษ์	ทิชเบิกพระคชา
ไท่กอบปรพระกิจจา	ดูจมี ฦ ครั้งหลัง
เสร็จตามเสด็จไท	ประลู่ในพระเวียงวัง
ขวัญเอยพระคชทั้ง	ตรยะรุ่งระเรืองรอง
โรงรัตนาม	รุจิสมบมีสอง
บุญศักดิ์ทำนอง	ระบุแบบระบือคุณ

ลา ๔ สอนข้าง

กาพย์ฉบับ ๑๖

อ้าพระมาตงค์คงบุญ	วิษณุพงศ์อตุลย์
จรลู่สู่พระราชวัง	
โอวาทให้สตาจารย์ฟัง	รู้ธรรมอยู่ยัง
ศึกษาจาริตกิจจา	

.....

.....”

สิ่งสะสม (collection) วัสดุรูปช้างของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

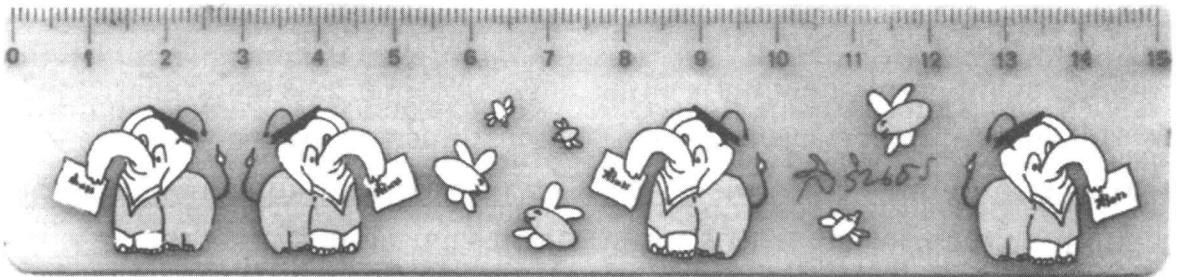
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล่าไว้ในบทความพระราชนิพนธ์เรื่อง “ช้าง” ตอนหนึ่งว่า “ฉันชอบช้างมากที่สุด ช้างทำอะไรได้หลายอย่าง มีนิทานและเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับช้างมากมายในหนังสือที่เคยอ่าน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เป็นองค์แรกๆ ที่คิดว่าช้างเป็นสัญลักษณ์ของฉัน ใครๆ ก็พลอยถือเช่นนั้นตามไปด้วย เห็นข่าวของสิ่งใดเป็นรูปช้างก็หาซื้อมาให้ใช้หรือตั้งดูเล่น”

นั่นคือจุดเริ่มต้นที่พระองค์ทรงเริ่มสะสมวัสดุรูปช้างจนมีจำนวนมากทั้ง ช้างแก้ว ช้างดินเผา ช้างหนัง ช้างโลหะ ช้างหินอ่อน ช้างไม้ ช้างพลาสติก ช้างผ้า ช้างกระเบื้อง ช้างของเล่น และของใช้ส่วนพระองค์

พระองค์ทรงวาดการ์ตูนรูปช้างไว้หลายรูปหลายแบบ รูปหนึ่งพิมพ์บนวัสดุต่างๆ เช่น ดินสอ กลองใส่ดินสอ ไม้บรรทัด กระเป๋านักเรียน เลื่อยยึด เป็นต้น รูปนี้แพร่หลายมาก

บนฝากล่องใส่ดินสอ

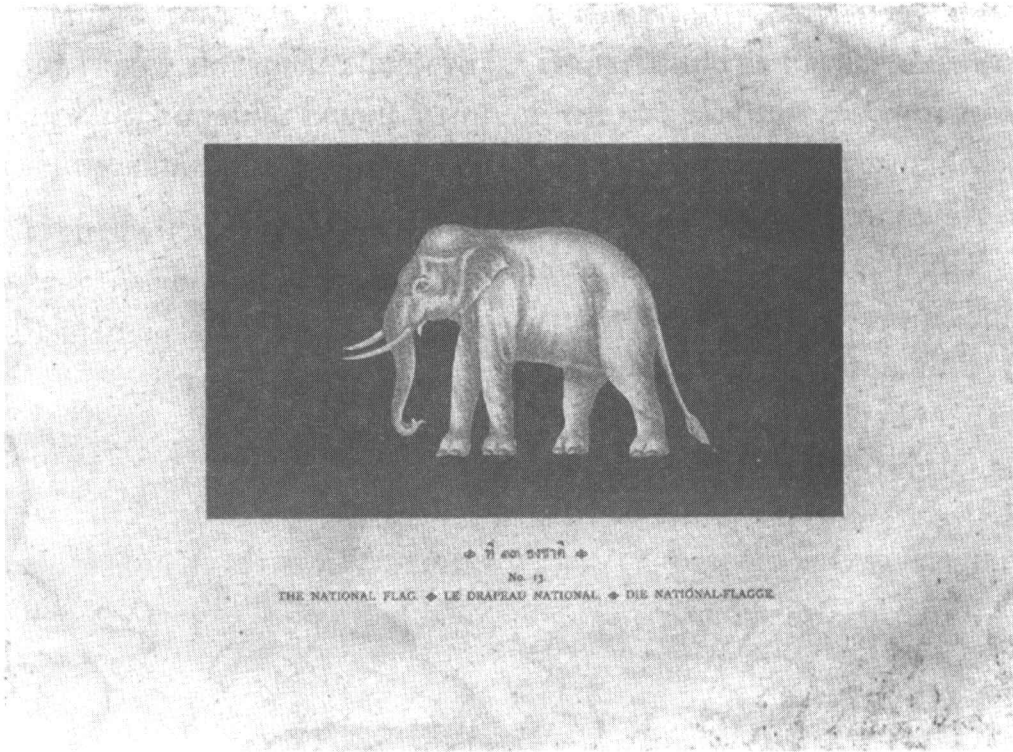

บนไม้บรรทัด

ธงชาติไทย

ธงชาติไทยเริ่มมีเป็นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะเป็นผืนธงสีแดงมีรูปช้างสีขาวอยู่ตรงกลาง เรียกกันว่า “ธงช้างเผือก” รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยแบบธงสยาม ร.ศ. 110 ขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้

ออกประกาศแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติธงรัตนโกสินทร์ศก 129 เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459 โดยยังใช้ธงช้างเผือกเป็นธงชาติไทยตามเดิม ธงชาติไทยได้เปลี่ยนเป็นธงไตรรงค์อย่างปัจจุบัน ตั้งแต่ พ.ศ. 2460 ตามพระราชบัญญัติธงพุทธศักราช 2460 ออกประกาศเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2460

ธงชาติ ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยแบบอย่างธงสยาม ร.ศ. ๑๑๐

ช้างปรากฏอยู่ในสิ่งต่างๆ

ดังกล่าวแล้วข้างต้นว่า ช้างเกี่ยวข้องกับประเทศไทยและคนไทยมากมายทุกระดับ ทั้งสถาบันชาติ สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ และคนไทยโดยทั่วไป ช้างปรากฏอยู่ในธงชาติไทย เป็นตราแผ่นดินเก่า เป็นพระราชลัญจกร เป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้างเผือก ช้างปรากฏในนิทาน นิยาย วรรณกรรม วรรณคดี สุภาษิต และคำพังเพยมากมาย ช้างมีปรากฏในพุทธประวัติ ดังนั้นตามวัดวาอารามต่างๆ จึงมักจะมีรูปปั้นของช้างปรากฏอยู่ทั่วไป นอกจากนั้นรูปช้างยังอยู่ในเหรียญที่ระลึก เหรียญกษาปณ์ ธนบัตร ตราไปรษณียากร ภาพจิตรกรรม ตราประจำจังหวัดหลายจังหวัด ตราสถานศึกษา และตรามหาวิทยาลัยบางแห่ง เครื่องหมายของสมาคมหลายแห่ง กรุงเทพมหานคร ก็มีตราเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เป็นต้น

ดวงตราไปรษณียากรที่เป็นรูปช้างมีมาแล้วเช่น พ.ศ. 2498 มีตราไปรษณียากรรูปพระนเรศวรมหาราชทรงช้าง ราคา 2 บาท ออกจำหน่าย

พ.ศ. 2513 ตราไปรษณียากรชุดวีรกรรมไทย มีภาพสมเด็จพระศรีสุริเยทศทรงช้างศึก ออกจำหน่ายราคา 2 บาท ในรัชกาลปัจจุบันมีแสตมป์รูปช้าง ออกมาจำหน่ายแล้ว 3 ชุด คือ

ชุดที่ 1 พ.ศ. 2538 ตราไปรษณียากรชุด “20 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย - จีน 2518 - 2538” ราคา 2 บาท จำหน่ายในประเทศไทย และราคา 1 หยวน จำหน่ายในประเทศจีน

ชุดที่ 2 พ.ศ. 2546 ตราไปรษณียากรชุด “10 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย - แอฟริกาใต้” จำหน่ายราคาดวงละ 3 บาท

ชุดที่ 3 ตราไปรษณียากรชุด “เอกลักษณ์ไทย” มีจำนวน 4 ดวง/ชุด เป็นภาพธงชาติไทย, ดอกราชพฤกษ์ (ดอกไม้ประจำชาติ) ศาลาไทยและช้างไทย ราคาดวงละ 3 บาท ออกจำหน่าย พ.ศ. 2546

นอกจากนั้น สิ่งก่อสร้างต่างๆ ก็นิยมนำรูปช้างไปประกอบหรือตั้งชื่อสิ่งก่อสร้างด้วยเช่น สะพานหัวช้าง สะพานช้างโรงสี สะพานมัฆวานรังสรรค์ โรงแรมเอราวัณ เป็นต้น

ศาสตราจารย์ สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์ ได้สรุปไว้ตอนท้ายของหนังสือเรื่อง ช้างไทย ของท่านไว้อย่างน่าสนใจยิ่งว่า “...ช้างเป็นสัตว์ประเสริฐ มีคุณธรรม มีความกตัญญู มีศีลธรรม มีความเสียสละ มีความเฉลียวฉลาด จงรักภักดี และมีจิตใจสูง ส่วนช้างในชีวิตจริงนั้นมีความฉลาดอดทน ช่วยแรงงานมนุษย์ ทำงานหนักแทบตลอดชีวิตโดยไม่เคยละทิ้งงาน เป็นพาหนะใช้ในการคมนาคมขนส่งมาแต่อดีต ในการสงครามยุทธหัตถีช้างมีความกล้าหาญมีไหวพริบและยุทธวิธีสูง ทำให้แม่ทัพสามารถเอาชนะคู่ต่อสู้ได้อย่างเด็ดขาด มีส่วนช่วยให้ประเทศไทยคงความเป็นไทยมาจนทุกวันนี้ ช้างเกิดมาสำหรับรับใช้มนุษย์โดยแท้ ช้างจึงเป็นสัตว์ที่มีบุญคุณต่อมนุษย์อย่างยิ่ง ประเทศไทยเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมและ

ความเจริญทางด้านจิตใจ ได้ตอบแทนช้างด้วยการเลี้ยงดูช้างเผือกเป็นอย่างดีและให้มีฐานะเท่ากับเจ้าฟ้าและรูปช้างที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในวัดคู่สำคัญๆ ของชาติมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันก็เป็นพยานยืนยันความสำคัญของช้างต่อคนไทยและประเทศไทย”

ประโยชน์ทางการศึกษา

การเรียนรู้เรื่องช้างในที่นี่มีประโยชน์มากและมีคุณค่าในหลายด้าน นอกจากมีประโยชน์ทางด้านธรรมชาติศึกษาและสัตวศาสตร์แล้วยังมีประโยชน์ทางการศึกษาวรรณคดีไทย การประพันธ์ฉันท์และกาพย์ มีประโยชน์ทางด้านจารีตประเพณีเกี่ยวกับช้างทั่วไปและเกี่ยวกับช้างเผือก ทำให้มีความรอบรู้เรื่องช้างซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ มากมายในแง่ของผู้ที่มีอาชีพครุยังมีความสำคัญมาก ดังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงนิพนธ์ไว้ในพระราชนิพนธ์ ลัดฟ้าล่าวิชาหาอาจารย์ที่ว่า “...การเป็นครุควรรอบรู้กว้างขวาง...”

รววิทย์ วสินสรากร

บรรณานุกรม

คลุ้ม วัชโรบล. **สัตวศาสตร์ ตำราชีววิทยาระดับอุดมศึกษา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2490.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างและกาพย์ขับไม้**.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, 2527.

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. “บทความพระราชนิพนธ์เรื่องช้าง,” **ชุมนุมฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อม
ช้าง ในรัชกาลปัจจุบัน**. สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2531.

สุจิตร ตุลยานนท์. **ช้างเผือก**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2519.

สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์. **ช้างไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2540.

McClung, Robert M. “Elephants,” **The New Book of Knowledge** (Vol.5), Grolier Inc., New York,
1966.